

JÉZUS SZÜLETÉSE

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.4. 2025.12.14.)

Mindenki ismeri Jézus születésének történetét – legalábbis létezik egy képsor, ami a köztudatban él apokrif szövegek, népszokások, képzőművészeti alkotások és hollywoodi filmek révén. A mai, közismert sztori tipikus elemei a következők:

- Jézus i.sz. 1-ben született, hiszen ez időszámításunk kezdete.
- Éppen tél volt, a táj havas volt.
- József és Mária együtt utaztak Betlehembe, Mária szamáron ült.
- Mielőtt Betlehembe értek volna, a szülés már beindult. József egy útmenti barlangban hagyta Máriát, és elment bábáért, így Mária egyedül szülte meg Jézust.
- *Vagy:* Még éppen beértek Betlehembe, ami azonban az összeírás miatt annyira zsúfolt volt, hogy a fogadóban sem volt már számukra hely, csak egy istállóban, így József vezette le a szülést.
- A kis Jézust birkák, illetve ökör és szamár lehelete melengette.
- Jézus előtt öreg pásztorok és ajándékot hozó háromkirályok hódoltak.
- A csillag fénye egyenesen rá világított a jászolban fekvő Újszülöttre.
- A kis Jézus, Szent József és Szűz Mária feje körül is dicsfény ragyogott.
- A szent család fölött a levegőben pedig angyali seregek hallelújztak.

Kérdés, hogy vajon ebből mit találunk meg az evangéliumokban, és melyik elem sokkal későbbi, más kultúrában született elképzelés? Tanulmányunk bibliai, nyelvészeti és kultúrtörténeti adatokkal próbálja meg újrafesteni a történetet.

1. Mi Jézus születésének dátuma?

Jézus történelmi személy volt, létezését senki sem vitatja, hiszen 1-2. századi kortárs nem keresztény (zsidó, szír, görög, római) források is megerősítik. Jézus születésének pontos dátuma (év, hónap, nap) azonban *ismeretlen*.

525 körül Dionysius Exiguus tudós szerzetes az időszámítás kezdetének Jézus Krisztus születési évét akarta megtenni, de néhány évet tévedett. Így csak annyi biztos, hogy Jézus a mi nyugati időszámításunk *előtt* – vagy némi iróniával „Krisztus előtt” (Kr.e.) – néhány évvel született.

Ami az *évet* illeti, Lukács evangéliumából (Lk 2:1-2) és a kortárs feljegyzésekből annyit tudhatunk, hogy Jézus születése i.e. 8 és 4 vagy 8 és 1 közé tehető:

- Augustus császár háromszor tartott népszámlálást az adóztatás és a katonai potenciál felmérése érdekében; az i.e. 8-ban indított összeírás [*apographé*, Lk 2:1-5] csak a bevallók személyi adatait gyűjtötte össze: név, azonosító jegyek, kor, foglalkozás, rang, családtagok – de nem

jelentette a vagyon felmérését [*apotimészisz*]. A népszámlálások a helyi adminisztrációkban elhúzódtak, tehát a kihirdetés éve nem egyenlő a júdeai összeírás évével.

- Nagy Heródes i.e. 1-ig vagy – a jelenlegi konszenzus szerint – i.e. 4-ig uralkodott; ő rendelte el a betlehemi gyermekgyilkosságot, amikor Jézus még nem volt két éves (ld. alább).
- Eszerint Jézus születésének éve i.e. 6. vagy i.e. 3. volt.

Ami a *hónapot* illeti, Lukács adatai adhatnak némi támpontot. Jézus hat hónappal Keresztelő János után született (1:24-26). János apja, Zakariás lévita volt, Abijjá rendjéből (1:5). Dávid idejében ugyanis Áron fiainak szolgálatát sorsolással osztották be, és Abijjá a 8. volt a 24-ből (1Krón 24:1-19). Az egyes rendek tagjai évente kétszer, egy héten át szolgáltak a Szentélyben (vö. Lk 1:8-9). Abijjá rendjére vsz. a zsidó holdnaptár szerinti *Ijjár* (április-május) és *Hesván* hónapban (október-november) került sor. Ha így van, Jézus a tavaszi (*peszách*) vagy őszi (*szukkót*) zarándokünnep idején szülehetett.

2. Havas téli táj?

A mai karácsonyi képeslapok téli tájképének – a fentiekén túl – az is ellentmond, hogy az ókori Palesztina területén a pásztorok *tavasztól ősziig* voltak kint a juhokkal „a szabad ég alatt” (Lk 2:8). Jézus születése és a „fehér karácsony” csak az ünnep decemberi-januári dátumának 4-5. századi elterjedésével, az északibb, európai éghajlaton kapcsolódott össze.

3. Együtt mentek? Mária szamarháton?

A mai sztori egyik legtermészetesebb része, hogy József és Mária együtt mentek Názáretből Betlehembe, és József húzta a szamarat, amin Mária ült. Lukács és Máté evangéliuma ilyesmit sehol sem ír, a közös szamaras utazás képe későbbi apokrif szövegből származik – akárcsak a mai sztori több más eleme (Jakab prótoevangéliuma XVII.2 – a 2. század második feléből; A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma 2 – az 5-6. századból).

Lukácsnál csak annyit olvasunk, hogy Mária az angyali bejelentés utáni napokban elsietett Júdeába Erzsébethez, ott három hónapot töltött, majd hazament Názáretbe (Lk 1:39,56). Amikor megjött az összeírás parancsa (Lk 2:1), mint mindenki „a maga városába”, *József is felment* a galileai Názáretből a júdeai Betlehembe (2:3-4).

Lukács orvos volt, evangéliumában sokat és együttérzéssel szerepelteti a nőket, ezért nehéz elképzelni, hogy a terhesen való utazás drámai veszélyeiről ne tudott volna. Mária említésének hiánya pedig akkor természetes, ha Mária már *előzőleg odautazott* József rokonaihoz, hogy ne „mindennaposan” kelljen utazniuk, azaz gondos szülőként nem tették ki a gyermeket és anyját ilyen veszélynek. Ez esetben József volt az, akinek az érkezését a nők izgatottan várták.

Ha mégis együtt tették volna meg a háromnapos utat, akkor sem tudhatnánk, *hogyan* utaztak: gyalog, számaron vagy szekéren. Nem csoda, hogy az apokrifek ugyanúgy igyekeztek kiegészíteni Lukács szűkszavú leírását, mint a középkori betlehemezők vagy a mai filmesek.

4. Mire odaérték, már jött is a baba?

A mai karácsonyi sztori fontos eleme az is, hogy mire Mária és József Betlehembe értek, a szülés már be is indult. A szamaragolás nem kismamáknak való, szegény József kétségbeesetten keres bábát és szállást. Ilyesmiről azonban Lukács és Máté sem ír, csak későbbi *apokrif* szövegek (Jakab prótoevangélium XVII.3; A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma 2).

Lukács evangéliumából egyértelmű, hogy *időben ott voltak együtt*. A Lk 2:6-ban ezt olvassuk: „És történt, hogy amíg ott voltak, eljött szülésének ideje”, vagy pontosabban: „...eljöttek (Mária) számára a szülés napjai” [*hai hémerai*].

Jézus tehát nem Betlehem előtt az úton vagy Betlehembe érkezve jött a világra, hanem *azokban a napokban*, amikor Betlehemben tartózkodtak. Mária sok nőhöz hasonlóan valószínűleg egyik napról a másikra átnyúló vajúdás után szült.

Ha *a szülés körül is* bármiféle rendkívüli vagy természetfeletti dolog történt volna, arról dr. Lukács, az orvos, biztosan írt volna.

5. Mária magányos szülése?

Az egyik apokrif sztori szerint József és Mária nem ért időben Betlehembe, József napnyugtakor kénytelen *egy útmenti barlangban* hagyni Máriát, és zsidó bábát keresni. Mire azonban visszaért a bábával, Mária már megszült, a gyermeket és anyját ragyogó fény vette körül, a Gyermek érintése pedig meggyógyítja a bábát vagy a baba hitetlenkedő ismerősét. (Jakab prótoevangélium XVIII.1, XIX.1-2; A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma 2-3).

A Jakab prótoevangélium XIX.3 szerint a történeteken csodálkozó baba összefut egy másik nővel, Salóméval, aki nem akarja elhinni, hogy „szült egy szűz, pedig szűzi volta nem engedné”. Salómé Mária szüzességét manuálisan akarja ellenőrizni, de a keze – Isten büntetéseként – elszárad; bűnbánó könyörgésére azonban megjelenik az Úr angyala, és arra buzdítja: vegye a Gyermeket a karjaiba, és akkor meggyógyul. Természetesen meg is gyógyul.

Az arab gyermekség evangélium sztorija egyszerűbb: a József által odahívott öreg, beteg baba gyógyul meg a Gyermeket érintve.

Ha a kiegészítések mögötti motivációra vagyunk kíváncsiak, íme az apokrif József válasza: „Ahogyan fiamnak sincsen párja a kisfiúk között, úgy édesanyjára sem hasonlít egy sem az asszonyok közül.”

6. József, mint bába?

A másik, ma ismertebb, filmes verzió szerint Isten Fia olyan rideg világba érkezett, amelyben az adóbevallás izgalma miatt *még a nők is* közömbösek voltak a kismama Mária iránt, és hagyták, hogy az istállóban szüljön. Ez azonban a közel-keleti – vagy bármely emberi – kultúrát ismerve nem valószínű, sőt!

Eleve tudjuk, hogy József és Mária több napon át tartózkodtak Betlehemben. Bár elképzelhető, hogy József szükség esetén le tudott volna vezetni egy szülést, elképzelhetetlen, hogy József a Betlehemben töltött napok alatt ne talált volna *rokon nőt vagy bábát*, aki segíthetett Máriának az első szülésénél. Manapság a legtöbb szülész férfi, de akkoriban a szülés „női dolog” volt, a bábák hivatása.

7. Túlzsúfolt fogadó, istálló vagy barlang?

A mai verzió szerint a Betlehembe érő, kétségbe esett József hiába kopogtat *idegen családok* ajtaján, és még a teltházás *fogadóból* is elküldi a szívtelen tulaj. A drámai jelenet hivatkozásalapja a Lk 2:7, ami a legtöbb fordításban így hangzik: „...bepólyálta és jászolba tette, mivel a szálláson nem volt számukra hely.”

A magára maradt pár tehát jobb híján istállóba vagy barlangba szorul. A 2. században Jusztinosz keresztény filozófus és tanító talált egy kis barlangot a falu közelében, amire 326-ban a Születés Temploma bazilika épült. Az újszövetségi evangéliumokban nincs szó barlangról, ilyesmi is csak a már említett *apokrif* szövegekben olvasható (Jakab prótoevangélium XVIII.1, XIX.2; A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma 2-3).

Az evangélium görög szövege és háttérkultúrája azonban egészen más képet tár elénk. Ami Betlehemet illeti, az 1. században ezernél kisebb lélekszámú falu volt, ahol mindenki ismert mindenkit. A helyi kultúra pedig mind a mai napig nagycsaládos és vendégszerető. Mindenki számára az volt a természetes, hogy az ide utazó *a saját rokonainál* száll meg. Rokonokat fogadóba küldeni *nagy szégyen* lett volna. Betlehem ráadásul *Dávid király* szülőfaluja volt (ld. 1Sám 16), és messiási jövendölés szólt róla (Mik 5:2), ezért nevezi Lukács „Dávid városának” (Lk 2:4). József pedig „köztudomásúlag” *Dávid király leszármazottja* volt (Lk 3:23-31). Ha a betlehemi szülőházban a rokonok miatt tényleg talpalatnyi hely sem maradt volna, akkor is *bármelyik* betlehemi család számára nagy megtiszteltetés lett volna helyet szorítani neki és a párjának.

A fogadóra általában használt görög kifejezés a *pandokheion* volt (ld. Lk 10:34), és a Lk 2:7-ben hagyományosan szállásként fordított *katalüma* alapjelentése „vendégszoba”. Mivel a helyiségnek külön ajtaja vagy feljárata volt, ki lehetett adni átutazó idegeneknek, innen ered a szállás *funkció* (ld. Lk 22:11, Mk 14:14). A vendégszoba fordítás azért is megfelelőbb, mert a térség falusi építészetére a régészeti feltárások alapján ismert, és egészen a legújabb korig nem is változott.

A kor tipikus falusi háza két fő részből állt. A nagyobbik, közös helyiségben zajlott az *egész család egész élete* az alvástól az étkezésen át a házi munkákig (vö. Mt 5:14-15). Az intim szféra hiányát fokozta, hogy a helyiséget csak alacsony ajtó, kerítés vagy fal zárta el a pár lépcsőnyivel mélyebben fekvő tértől, ahova éjszakára az udvarról behozták a család néhány háziállatát (vö. 1Sám 28:24). A ház másik, kisebb része volt a külön bejáratú vendégszoba.

A szöveg nem azt állítja, *hol* volt a baba, csak azt, hogy *miben*, és hogy a *vendégszoba* volt tele, nem az egész ház. Annál a képnél, hogy Józsefet, Máriát és a kisbabát leküldték az állatok közé aludni, sokkal ésszerűbb és valószínűbb azt feltételezni, hogy a jászolt [*fatnē*] egy mozdulattal átemelték a nagy közösségi helyiségbe, ahol mindenki a földön aludt, hogy az újszülött ne legyen a padlón (nehogy véletlenül valaki ráfeküdjön), ugyanakkor közel legyen a szoptató édesanyához.

József és Mária tehát minden valószínűség szerint a szülői házban, rokonoknál lakott, Jézus pedig az ő körükben, tipikus ókori, közel-keleti, falusi hangokkal és illatokkal teli miliőben, egy izgatott rokoni közösségben jött a világra.

8. Pásztorok és háromkirályok együtt?

Csak a középkori egyházi hagyományban és a mai hollywoodi Jézus-filmekben találkoznak össze (1) József, Mária és a kisdéd, (2) a betlehemi pásztorok és (3) a napkeleti „háromkirályok” (4) a betlehemi jászolnál (5) a csillag fénye és (6) az angyalok kórusa alatt.

A bibliai adatokból azonban világos, hogy a pásztorok (Lk 2) és a bölcsek (Mt 2) *nem egyszerre* látogatták meg Jézust, a bölcsek ráadásul csak az anyával és fiával találkoztak, a házukban (Mt 2:11):

- a Lk 2:8-17 szerint a Betlehem-környéki pásztoroknak azt mondták az angyalok, hogy a jel egy „újszülött” [*brephosz*] lesz, és a jászolban valóban „újszülött” volt (ld. 2:12,16)
- Józsefék később felmentek Jeruzsálembe (2:22), majd hazamentek Názáretbe (2:39), idővel azonban visszatértek József rokonaihoz Betlehembe, mert amikor a keleti bölcseket a csillag Betlehembe vezette,
- a Mt 2:9,13 szerint már egy „kisgyermeket” [*paidion*] találtak az anyjával, Máriával (2:11)
- Heródes sem újszülöttestet, hanem „kétéves és ennél fiatalabb fűgyermeket” kerestetett és öletett meg a környéken (2:16).

A *három* napkeleti bölcs legendája már a 3. században megjelent. Nagy Konstantin anyja, Szent Heléna a csontjaikat ereklyeként vitette Konstantinápolyba, ahonnan Milánóba, végül 1164-ben Kölnbe, a dómba került. A „háromkirályok”, azaz Gáspár, Menyhért, Boldizsár (*Caspar, Melchior, Balthasar*) nevének eredetéről sok elmélet létezik, de ezek most érdektelenek.

A valóban ismert adatok a következők:

- a Mt 2:1 szerint „bölcsek keletről” [*magoi apo anatólón*], nem királyok
- a *magoi* jelentése nem „mágusok”: a szó mai jelentése „varázsló”, de akkoriban ezzel a perzsa eredetű jövevényszóval illettek mindenkit, aki a hétköznapi ismereteket felülmúló tudomány birtokosa volt (csillagászat, orvoslás, álomfejtés); az asztronómia és az asztrológia pedig ugyanúgy egy szakma volt, mint a gyógyszer- és a méregkeverés [*farmakeia*]
- a Mt 2-ben a látogatók *száma* sincs említve; vsz. az általuk hozott *háromféle* ajándék: arany, tömjén, mirha (Mt 2:11) alapján próbáltak később a számukra következtetni; a bölcsek azonban éppúgy lehettek ketten, mint jóval többen; akkoriban ilyen hosszú útra kincsekkel megrakodva csak fegyveres kísérettel lehetett vállalkozni – feltűnést is keltettek Jeruzsálemben (Mt 1:3).

Keveset tudunk e külföldi látogatókról, de éppen a bibliai adatok alapján *nem* állítható, hogy pogány, hitetlen vagy bajkeverő emberek lettek volna:

- először is, nem csak *ismerték* a zsidók királyáról szóló próféciákat, hanem *hittek* is bennük; azért jöttek, hogy Izráel új királyát *imádják* (Mt 2:2), és ez ellen József és Mária *nem* tiltakoztak (Mt 2:10-11)
- valószínűleg nem zsidók voltak, de a zsidók hitét legalább részben vallhatták, mint sok kortárs prozelita („betérő”)
- *Isten megóvta* őket Heródes cselszövésétől – álomban szólta hozzájuk, hogy más úton térjenek haza (Mt 2:12)
- ajándékaik *a gondviselést szolgálták*: Isten éjjel Józsefet is figyelmeztette álomban, hogy Heródes elől meneküljenek külföldre (Mt 2:13-15).

Végül, ami a *csillagot* illeti, bár nem süthetett be Jézus születésekor a betlehemi házba, a keleti bölcseket betlehemi házhoz vezette, amikor Jézus már *majdnem kétéves* volt (Mt 2:2-10.16).

9. Keleti vagy felkelő „csillag”?

Kérdés, hogy vajon mit neveztek a bölcsek „az ő csillagának” [*autu ton asztera*]? A mai spekulációk csillagok, illetve bolygók különleges együttállását, meteort vagy szupernóvát feltételeznek, figyelmen kívül hagyva magát a szöveget. A „csillag” viselkedése ugyanis nem normális.

- A 2:2-ben az *en té anatólé* kifejezés fordításai eltérnek: a bölcsek a csillagot vagy (1) „keleten” látták, vagy (2) „felkeltekor” látták. Ha a keleti horizonton tűnt fel, és ott is maradt volna, akkor kelet felé indulva Indiába jutottak volna. Ha azonban keleten látták felkelni, majd az égbolton áthúzva *nyugat felé* haladni, akkor jó irányba indultak utána: Jeruzsálem felé, ezért a „láttuk keleten felkelni” értelmezés tűnik megfelelőnek.

- A 2:7 szerint Heródes megtudakolta tőlük a csillag feltűnésének (azaz megjelenésének [*fainó*]) idejét, elküldte őket Betlehembe, a csillag pedig „előttük ment” [*proégen*] tovább nyugatra kb. 5 kilométert Betlehemig.
- A 2:9 szerint pedig „megérkezett” vagy „megállt” [*elthón eszthaté*] a hely fölött, ahol a Gyermekek voltak. (Utána valószínűleg eltűnt.)

A csillagok és bolygók mind mozognak, de egy *megjelenő*, majd keletről nyugatra átívelő új fénypont, amely végül *megáll* egy hely felett, ráadásul elég alacsonyan ahhoz, hogy egy házhoz oda lehessen találni, *nem természeti jelenség*. Jobb híján csillagnak nevezték az égen mozgó fénypontot, és világképük szerint a jelentős földi események természetes kísérői az égi jelenségek, de a jelenség inkább tűnik angyalnak, hiszen Isten az égi (csillag és angyali) „seregek Ura” is.

A bölcsek szerint a „csillag” két évvel korábban ragyogott fel, bizonyára Jézus születésekor, ezért öletett meg Heródes minden *kétéves és fiatalabb* betlehemi fiúgyermeket (Mt 2:7.16).

Még két magyar fordítási hibát érdemes helyre tenni, ami a képet fölöslegesen bonyolítja. A Mt 2:1 egyes fordítások szerint így hangzik: „Amikor Jézus megszületett...”, pedig a nyelvtani szerkezet [*tu de Iészus gennéthentosz – genitivus absolutus*] szerint pontosabb így: „Miután Jézus megszületett...” A 2:2-ben pedig a bölcsek kérdésének fordítása („Hol van a zsidók királya, aki *most* született?”) félrevezető: a „most” szó nem szerepel a görögben, tehát pontosabb lenne így: „Hol van a Megszületett [*ho tektheisz*], a zsidók királya?”

10. Ökör és szamár?

Assisi Szt. Ferenc idejében a jászol mögött álló ökör és szamár már a karácsonyi hagyomány része volt, utalásként az Ézs 1:3-ra: „Az *ökör* ismeri gazdáját, a *szamár* is urának *jászlát*, de Izráel nem ismer, népem nem ért meg engem.” A betlehemi jászol képének ez a kiegészítése csupán teológiai visszautalás, a Jézust – nagyrészt – elutasító Izráel fölötti ítéletként.

11. Jézus vagy Immánuel?

A Mt 1:21 szerint az angyal ezt mondja Józsefnek Máriáról: „Fiút fog szülni, akit nevezd el *Jézusnak*...”, a Mt 1:23 szerint pedig ebben egy prófécia teljesedett be: „Íme a szűz fogan méhében, fiút szül, akit *Immánuelnek* neveznek”. Jézusnak két neve lett volna? És Immánuelnek miért nem hívta senki?

Mária rendkívüli, természetfeletti megfogadásának krisztológiai és teológiai jelentősége van. A Mt 1:23 *prófétai tipológiája* a nyolc évszázaddal korábbra utal vissza: Júda ellen támadt az északi izráeli-arámi szövetség, Áház király pedig az asszírokat hívta volna ellenük segítségül; Ézsaiás figyelmeztette, hogy erre nincs szükség, sőt, veszélyes, és ha neki nem hisz, kérhet Istentől mennyei vagy alvilági jelet; Áház már döntött, és nem kért jelet, de Ézsaiás jövendölése szerint Isten

igenis fog adni egy földi jelet: egy fiatal lány [héb. *alma* Ézs 7:14 LXX *parthenosz*] szülni fog, a fiát Immánuelnek fogja nevezni (*immánu Él* = „velünk az Isten”, értsd: a mi oldalunkon áll], de mielőtt elérné a felnőttkort, Júdának vége: az asszírok hódítani jönnek, nem segíteni, Áház politikája miatt Isten *nincs* az ő oldalán.

Ezt használja fel Máté prófétai tipológiaként, amelynek lényege, hogy a későbbi korban élő szerző (Máté) úgy tekint vissza a múlt egy történéseire, mint ami árnyéka, előképe a saját korában történt eseménynek, ami viszont a valóság. Ha a kis Immánuél a pecsét lenyomata [gör. *tüposz*] volt, Jézus maga a pecsétnyomó, a valóság. Ha a kis Immánuél istenadta jel volt, és az ítélet jele, a Mária által szült gyermek még inkább jel, de a kegyelemé: Jézusban szó szerint az Isten született közénk, hogy velünk legyen, a mi oldalunkon, szabadítóként (*Jésua* = „*JHVH* a szabadítás”). A „Jézus” tehát az emberré lett Fiú személyneve volt, a kis Immánuél pedig Jézus, a messiás egyik ősi, bibliai előképe.

12. Istenszülő vagy Isten Anyja?

Az evangéliumok két *csodás fogantatásról* tudósítanak. Erzsébet, Keresztelő János anyja idős és meddő nő volt, akinek *már* nem lehetett volna gyermeke. Mária, Jézus édesanyja pedig eljegyzett, de érintetlen lány volt, akinek *még* nem lehetett volna gyermeke. Erzsébet házasként természetesen már nem volt szűz, de Mária jegyesként még elvártan szűz volt (vö. 5Móz 22:21).

Mária szűz [*parthenosz*] voltát Máté (1:18.23) és Lukács (1:27.34) azért hangsúlyozza, mert a Messiás kettős, *istenemberi* természetét hirdeti. Bár Jézust ember szülte e világra, nem ember nemzette, hanem a Szent Lélek (Mt 1:18.20 Lk 1:35), ezért „a Magasságos fia” [*hüiosz hüpszisztu* vö. héb. *Él Eljón*] (Lk 1:32). Erzsébet ihletett hitvallása szerint is Mária „az én Uram anyja” (Lk 1:41-43 [*hé métér tu küriu mu*]), és nyilván nem az ura anyjára, az anyósára gondolt.

Mivel Mária Jézusban a Fiú Istent szülte erre a világra, egy 5. századi krisztológiai vita után egyetemesen elfogadott lett az „Istenszülő” címe. Nesztoriosz pátriárka téves kijelentéseire reagálva, 4. sz-i tanítók és liturgiák szóhasználata nyomán a 431-es efezusi egyetemes zsinat és a vitákat lezáró 433-as egyesülési formula is *theotokosz*-nak, azaz „Istenszülőnek” nevezte Máriát. A zsinat kimondta, hogy Mária nem csupán Jézus lényének egyik (emberi) „természetét” szülte erre a világra (hiszen „természetet” nem lehet sem megszülni, sem keresztre feszíteni), hanem magát Istent, Jézus két természete ugyanis szétválaszthatatlan:

DH 252. 1. kánon. Ha valaki nem vallja, hogy az Emmanuel valóságos Isten, minnek következtében a *Szent Szűz Istenszülő* [THEOTOKOSZ] (mert test szerint szülte Isten testté lett Igéjét), az legyen kiközösítve.

DH 253. 2. kánon. Ha valaki nem vallja, hogy az Atya Isten Igéje *hüposztaszisza* [értsd: személye] szerint egyesült a testtel, és hogy a Krisztus egy a saját testével, vagyis, hogy ugyanő egyszerre Isten és ember, az legyen kiközösítve.

DH 272 Megvalljuk tehát ami Urunk Jézus Krisztust, az Isten egyszülött Fiát, aki tökéletes Isten és eszes lélekből és testből való tökéletes ember; istensége szerint az idők előtt az Atyától született, embersége szerint pedig az utolsó napokban értünk és a mi üdvösségünkért Szűz Máriától. Eglényegű az Atyával istensége szerint, és eglényegű velünk embersége szerint. A két természet egységben egyesül: ezért egy Krisztust, egy Fiút, egy Urat vallunk. Ennek az összevegyíthetetlen egységnek az alapján valljuk Istenszülőnek a Szent Szület, mivel az Ige-Isten testesült meg és lett emberré, és éppen ennek a fogantatásnak a révén egyesítette magával a Szűztől felvett templomot.

Mária egyfelől valóban *khrisztotokosz*, azaz „messiásszülő”, amint Nesztoriosz is helyesen állította, másfelől *theotokosz* is, amit Nesztoriosz azért került, mert Jézus emberi és isteni természetét tévesen külön szemlélte, és mert félt a túlzott Mária-tisztelettől. Az „Istenszülő” cím akkor még nem is mariológiai, hanem *krisztológiai definíció* volt: arról szólt, aki született, nem arról, aki szülte.

Ugyanígy, bár „az Úr Anyja” cím biblikus (ld. Lk 1:43), az „Isten Anyja” vagy „Istenanya” kifejezés már nem a szülés *egyszeri funkciójára* utal, hanem az anyaság *állandó státuszára*, ami más, például közbenjárói funkcióra is enged asszociálni (vö. 1Tim 2:5, Róm 8:26-27.34, Zsid 8:6 9:15 12:24).

13. Örök szüzesség és unokatestvérek?

József és Mária jegyessége és házassága érthető módon többször is isteni vezetésre és megerősítésre szorult (álmok, angyalok, pásztorok, Simeon, Anna, keleti bölcsek). Bár valójában senki sem tudná beleképzelni magát a helyzetükbe, a következő századok lelkiségi változásaival (aszkréták, szerzetesek, cölibátus) párhuzamosan kialakult az a meggyőződés, hogy Jézus születése után *plátói kapcsolatban* éltek. Mária nem csupán *akkor* volt szűz, amikor Jézussal megfogant (ld. Újszövetség), hanem a szülés *alatt* is szűz maradt (ld. apokrif Jakab prótoevangélium), és a szülés *után* is, egész életében. Mária „hármás” szüzességét a nyugati egyházban a 649-es lateráni zsinat 3. kánonja rögzítette:

DH 503 Ha valaki a szent atyák szerinti értelemben nem vallja kifejezetten és az igazságnak megfelelően, hogy Isten Anyja, a szent és mindenkor szűz és szeplőtelen Mária, úgymint magát az Ige-Istent, aki az Atya-Istentől született az idő előtt különlegesen és igazán, az idők beteljesülésekor férfi magva nélkül foganta a Szentlélek erejéből és sérelem nélkül szülte, a szülés után is megmaradva sértetlenül a szüzességben, legyen elítélve.

Az evangéliumok szerint azonban József „nem ismerte őt (Máriát), amíg nem szült fiút” (Mt 1:25 [*úk eginoszken autén heósz úk eteken hüion*]), amíg (Mária) meg nem szülte „az ő elsőszülött fiát” (Lk 2:7 *ton hüion autén ton prótotokon*).

- Jézus tehát nem Mária egyetlen fia, hanem „elsőszülött” [*prótotokosz*] fia volt: ennek a kifejezésnek csak akkor van értelme, ha Mária később szült.
- József is csak addig nem „ismerte” Máriát (Mt 1:25 hebraizmus: a nemi életre utaló szépítő kifejezés, ld. Lk 1:34 Mária sem „ismert férfit”), „amíg” [*heósz*] az nem szült fiút: az időhatározónak is csak akkor van értelme, ha utána „megismerte” a feleségét, azaz teljes házasesetet éltek.

Az Újszövetség szerint Jézusnak voltak is „testvérei” [adelfoi], „fivérei és nővérei” [adelfoi ... adelfai], négy fiú és legalább két lány, és ezek a testvérek mindig Jézus anyjával együtt vannak említve, egy családként.

Mk 3:31-32 Ekkor megérkeztek anyja és testvérei; kint megállva beküldtek hozzá, és hívták őt. Körülötte pedig sokaság ült, és szóltak neki: „Íme, anyád, a fivéred és nővéred odakint keresnek téged!”

Mt 13:55-56 Hát nem az ács fia ez? Nem Máriának hívják-e az anyját, testvéreit meg Jakabnak, Józsefnek, Simonnak és Júdásnak? Nem közöttünk élnek-e nővérei is mind? Ugyan honnan van benne mindez?”

Jn 2:11-12 Ezt tette Jézus első jelként a galileai Kánában, így jelentette ki dicsőségét, és tanítványai hittek benne. Ezután lement Kapernaumba anyjával, testvéreivel és tanítványaival együtt, és ott tartózkodtak néhány napig.

Úgy tűnik, hogy Jézus ki- vagy mivolta a testvérek számára nem volt világos. Nem tudni, hogy Mária és József mennyit árult el nekik a csodás születésről, és biztos Jézus sem adta egyértelmű jelét a mivoltának. Szolgálata legelején még együtt látjuk őket Máriával és a tanítványokkal, de csak Máriáról és a tanítványokról olvassuk, hogy hittek benne (Jn 2:1.5.11-12). Később nyilván félreismerték a szándékait, és nem hittek benne (Jn 7:5), bár egyszer családként fellépve igyekeztek Jézust jobb belátásra téríteni vagy a féltésüket kifejezni (Lk 8:19-20). Jézus egyik megjegyzése szerint a kapcsolatuk idővel teljesen megromolhatott:

Mk 6:4 Jézus pedig így szólt hozzájuk: „Nem vetik meg a prófétát másutt, csak a hazájában, a rokonai között és a saját házában.” (vö. Mt 13:54-58)

A testvérek nem jelentek meg sem Jézus pere folyamán, sem a kivégzésénél, csak az anya, Mária állt ott. Bár a legidősebb élő testvér dolga volt gondoskodni az anyáról, Jézus mégis egy tanítvány: János gondjaira bízta Máriát, Máriára pedig önmaga helyett a fiatal Jánost (Jn 19:26-27). A testvérek távolmaradása és Jézus szokatlan gondoskodásmódja utalhat arra, hogy messze laktak, hogy ennyire félték, vagy hogy Máriával is megromlott a viszonyuk. Jézus azonban feltámadva Jakabnak külön megjelent, még az apostolok előtt (1Kor 11:7), így a testvéreket pünkösdkor már együtt látjuk Máriával és az apostolokkal:

ApCsel 1:14 Ezek valamennyien egy szívvel és egy lélekkel kitaróan vettek részt az imádkozásban, az asszonyokkal, Jézus anyjával, Máriával és (Jézus) testvéreivel együtt.

Később Jakab és Júdás is írt egy-egy levelet, amelyek bekerültek az Újszövetségbe (Jak 1:1, Júd 1). Az apostolokhoz hasonlóan ők is házások voltak (1Kor 9:5). Jakabot, „az Úr testvérét” (Gal 1:19) különös tisztelet övezte (Gal 2:9.12, ApCsel 12:17, 15:13, 21:18), és i.sz. 62-ben végezték ki. Jeruzsálem lerombolása (i.sz. 70) után Jézus testvére Simon, vagy József testvérének, Kleofásnak a fia, Simeon lett a jeruzsálemi gyülekezet vezetője (i.sz. 107-ig), illetve Jézus testvére Júdás leszármazottai közül került ki Judasz Küriakosz jeruzsálemi püspök (i.sz. 148).

A „testvér” [adelfosz] szó a görögben alapvetően az egy anyaméhből [delfüsz] származó, azaz vér szerinti testvérekre utal (pl. Mt 1:2, Lk 18:29), de az Újszövetség ezzel a szóval jelöli Jézus (fél)testvéreit, lelki értelemben Jézus a

tanítványait (Jn 20:17, Mt 23:8-9, Zsid 2:11), és Mózes a zsidó honfitársait (ApCsel 7:26).

A „testvér” szónak szinte minden nyelvben van tágabb értelme. A Mária örök szüzességét valló hagyomány hívei is arra hivatkoznak, hogy a héber *ách* testvért és unokatestvért egyaránt jelentett: Jézus „testvérei” valójában unokatestvérek, akik vagy József korábbi házasságából származnak, vagy József testvéreinek, Kleofásnak és egy másik Máriának a házasságából.

Tény, hogy a bibliai héberben még nem volt külön szó az unokatestvérré, de ebből még nem következik, hogy a héber *ách* szót mindig *adelfosz*-szal fordították vagy értelmezték volna, vagy hogy az *adelfosz* Jézus esetében unokatestvért is, sőt, nyilván unokatestvért jelenthet.

- Bár az Újszövetséget zsidók írták, ők görögül írtak, és ha Jézusnak csak „unokatestvérei” lettek volna, használhatták volna az ezt jelölő görög *anepsziosz* vagy *exadelfosz* szót – de nem tették.
- A görög Ószövetség, a Septuaginta (LXX) ugyancsak zsidó fordítói sem fordították soha az unokatestvér szót *adelfosz*-szal – bizonyára okkal.

A Mária *szülés alatti és utáni* szüzességéről, illetve Mária és József plátói házasságáról, József öreg voltáról és előző házasságából hozott unokatestvérekről szóló elképzelések valójában apokrif forrásokból és mariológiai spekulációkból erednek. A Születés történetének jelentőségén gondolkodva azonban érdemes megmaradni a bibliai adatoknál és az egyetemes zsinati hitvallások tanításánál.

14. Összehasonlító táblázat

Apokrif és művészeti elemek	Bibliai és kultúrtörténeti adatok
Jézus i.sz. 1-ben született, hiszen ez időszámításunk kezdete.	Időszámításunk kezdetét elszámolták, Jézus születése <i>néhány évvel előbb</i> történt.
Éppen tél volt, a táj havas volt.	A pásztorok csak <i>tavasztól őszi</i> g tereltek juhokat a szabadban (Lk 2:8). Jézus tavasszal vagy ősszel született. A havas téli táj <i>nem a palesztinai</i> , hanem az európai éghajlati viszonyokból indul ki.
József és Mária együtt utaztak Betlehembe, Mária számaron ült.	Csak azt olvassuk, hogy <i>József felment</i> Názáretből Betlehembe (Lk 2:4), hogy összeírják Máriával együtt (2:5). Mária előbb is odautazhatott, hogy elkerüljék a szülés előtti utazás veszélyeit, ez esetben Józsefekre vártak Betlehembben. Az utazás <i>módjáról</i> sincs bibliai adat.
Mielőtt <i>vagy</i> mire Betlehembe értek, a szülés már be is indult.	Amíg Betlehembben voltak, született meg Jézus (Lk 2:6-7)

József egy barlangban hagyta Máriát, és elment bábáért, Így Mária egyedül és rövid időn belül szülte meg Jézust.	Amíg Betlehemben voltak, jöttek el Mária szülésének <i>napjai</i> , tehát a vajúdás átnyúlt egyik napról a másikra (Lk 2:6-7).
<i>Vagy:</i> Még éppen beértek Betlehembe, ami azonban az összeírás miatt annyira zsúfolt volt, hogy a fogadóban sem volt már számukra hely, csak egy istállóban, így József vezette le a szülést.	Betlehem kisebb falu volt, József pedig királyi leszármazott. Biztosan <i>rokonoknál</i> szálltak meg. A külön bejáratú <i>vendégszobában</i> [gör. <i>katalüma</i>] nem volt már hely. Mária a <i>közös helyiségben</i> szült, és biztos volt ott rokon nő vagy bába is.
A jászolban fekvő kis Jézust birkák, illetve ökör és szamár lehelete melengette.	A kisbaba jászolban feküdt, amit az alacsonyabb, állatoknak éjjelre fenntartott házrészről egy mozdulattal áttehették a közös helyiségbe, ahol mindenki a földön aludt. <i>Állatokról</i> nincs szó.
Jézus előtt öreg pásztorok és ajándékot hozó háromkirályok hódoltak.	A pásztorok az <i>újszülött</i> [gör. <i>brephosz</i>] Jézus előtt hódoltak (Lk 2). A <i>bölcsek</i> [gör. <i>magoi</i>] nem királyok voltak, a kétévesnél fiatalabb <i>kisfiút</i> [gör. <i>paidion</i>] imádták, és József nem volt jelen (Mt 2:11). A bölcsek számát nem tudjuk, csak az <i>ajándékokét</i> .
A csillag fénye egyenesen rá világított a jászolban fekvő Újszülöttre.	Jézus születésekor nem volt Betlehem fölött csillag, csak kb. két évvel később a bölcseket vezette Betlehembe.
A kis Jézus, Szent József és Szűz Mária feje körül is dicsfény ragyogott.	Ilyesmiről nincs bibliai adat. A dicsfény későbbi művészeti eszköz.
A szent család fölött a levegőben angyali seregek hallelújáltak.	Angyalok csak a Betlehem környéki pásztoroknak jelentek meg (Lk 2:8-20).

15. Miért nem elég, ami történt?

Egyfelől érthető az evangéliumi történet későbbi kiszínezése, másfelől azonban úgy tűnik, a századokon át csiszolt „sztori” túl jól sikerült. Vajon mi történt?

Ami az apokrif irodalmat illeti, eleve számolnunk kell az általános emberi vagy népi vallásossággal, amely számára Máté és Lukács beszámolójának valósága túl hétköznapi, és még az igazi csoda is kiszínezésre szorul. Nem elég az örömhír, hogy *a szűz Mária méhében egy gyermek fogan a Szentlélektől*, aki *a Magasságos Fia, Isten Fia*, a *Szent*, aki megszabadítja népét bűneiből és uralkodni fog örökké (Mt 1:18-23 Lk 1:31-35), a méhben normálisan kifejlődik, hétköznapi módon megszületik, anyja és nevelőapja gondoskodnak róla és megvédik, szépen felnövekedik, erősödik a bölcsességben és Isten kegyelme van rajta (Lk 2:40).

A vallásos képzelet azt igényli, hogy egy ilyen személy eleve *csodálatos és drámai* módon szülessen (ld. Jakab prótoevangélium), és a gyermekkorra is legyen tele ilyen eseményekkel (ld. a gyermekség-evangéliumok bizarr csodáit). A művi kiegészítések azonban könnyen elvonják a figyelmet az igazi csodáról.

Ami az ünneplés gyakorlati problémáit illeti, az első betlehemi jászol felállítása Assisi Szt. Ferenchez kötődik (1223), és bár evangelizációs célt szolgált, elterjedése révén egyre több nem bibliai elemmel bővült. Ez egy pontig érthető, hiszen, ha el akarjuk játszani a *Születés* történetét, dramaturgiai szükség

- a hiányzó adatok kitalálása (pl. Mária nem gyalkogol, hanem *szamárháton* utazik, a háromféle ajándékot *három* bölcs adja át)
- az időben elkülönült elemek összevonása (pl. a pásztorok és a bölcsök látogatása *egyszerre*, a csillag fénye alatt, az angyali karral a háttérben történik), illetve
- a teológiai igazságok utólagos visszavetítése a születés történetébe (ökör és szamár, barikák a Jó Pásztor körül, szűzen szülés stb.).

Karácsony a századok során rárakódó apokrif elemek, népszokások és képzőművészeti alkotások sora, illetve a biznissz miatt ma már az evangéliumok szövegétől és kultúrájától idegen képsort, hangulatot és üzenetet vetít elénk. Az európai kultúrába ágyazott képzőművészeti közhelyeket és az ünneplés megszokott audiovizuális élményét pedig már nem könnyű megkérdőjelezni. Mégis, érdemes lenne tiszteletben tartani az 1. századi szentírók konkrét szavait, szándékait és üzenetét, illetve újra gondolni, hogy ilyenkor mire is emlékezünk, és hogyan ünnepelhetnénk valóságközelibb módon.

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

- Adamik Tamás (szerk.): *Apokrif iratok – Csodás evangéliumok* (Telosz Kiadó, 1996)
- Bailey, Kenneth E.: *Jesus Through Middle Eastern Eyes* (IVP Academic, 2008)
- Croteau, David A.: *Urban Legends of the New Testament* (B&H Academic, 2015)
- **DH** Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter: *Hitvallások és az egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Szent István Társulat/ Örökmécs Kiadó, 2004)
- Grüll Tibor: *A kövek kiáltanak – 50 történelmi dokumentum az Újszövetség tanulmányozásához* (Szent Pál Akadémia, 2009)
- Keener, Craig (ed.): *The IVP Bible Background Commentary – New Testament* (IVP, 1993)
- Kaiser, Walter – Garrett, Duane (ed.): *Archeological Study Bible* (Zondervan, 2006)